

журнальна форма бухгалтерського обліку у споживчій кооперації / В.О. Озеран // Зб. наук. пр. Вісник Львівської комерційної академії серія економічна. – 2004. – № 15. – С. 108–112. 9. Озеран В.О. Стан та проблеми розвитку бухгалтерського обліку в споживчій кооперації України / В.О. Озеран, А.В. Озеран // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2007. – № 3 (41). – С. 74–80. 10. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1037.6>. 11. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій споживчої кооперації України (Укоопспілки): постанова правління Укоопспілки від 19.12.2001 р. № 304: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1037.665>. 12. Положення про порядок обліку руху товарів і готівки в об'єктах роздрібної торгівлі і ресторанного господарства споживчих товариств, споживспілок, їх підприємств (об'єднань), інших суб'єктів господарювання Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки): постанова третіх зборів Ради Центральної спілки споживчих товариств України двадцятого скликання від 10.11.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&stru=2#Organ>.

УДК 657 (477)

Я.В. Олійник

ДВНЗ “КНЕУ імені Вадима Гетьмана”,
кафедра бухгалтерського обліку

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

© Олійник Я.В., 2012

Виконано оцінку нормативно-правових актів, які регулюють формування облікової політики підприємств та містять пропозиції щодо їх удосконалення.

The article includes assessment of regulations that govern the formation of accounting policy and business containing proposals for their improvement.

Постановка проблеми. Підприємствам України надано можливість самостійно формувати облікову політику, спрямовану на складання фінансової звітності; забезпечення інформацією користувачів для контролю за дотриманням законодавства при здійсненні підприємством господарських операцій, їх доцільністю, наявністю, рухом та використанням майна і зобов'язань, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; надання можливості користувачам порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди та фінансові звіти різних підприємств.

Нормативно-правові акти, які регламентують бухгалтерський облік в Україні, допускають вибір принципів, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку з декількох можливих. Проте чинні нормативні акти не регулюють дії, якщо щодо конкретної операції, іншої події та умови в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актах з бухгалтерського обліку і фінансової звітності не встановлено принципів, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку, які дадуть змогу підприємству достовірно відобразити фінансовий стан, фінансові результати та грошові потоки підприємства.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Формування облікової політики підприємств регулюється декількома нормативно-правовими актами. Загальні підходи щодо вибору, змінення та розкриття облікової політики, що визначені нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку і фінансової звітності, досліджено у наукових працях Л. Ловінської, С. Свірко, А. Загороднього, Ф. Бутиця, С. Голова, Ю. Кузьмінського, М. Пушкаря, П. Житнього, С. Кузнецової та ін.

Постановка завдання. Головним завданням дослідження є спроба проаналізувати нормативно-правове забезпечення процесу формування облікової політики підприємств та визначити пропозиції щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні за Законом "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [1] питання встановлення облікової політики входять до компетенції власника (власників) підприємства або іншого органу, уповноваженого управляти таким підприємством чи організацією, державним майном чи корпоративними правами держави.

Прийнята підприємством облікова політика підлягає оформленню відповідним розпорядчим документом (наказом, розпорядженням) підприємства, який є документом внутрішнього користування [2]. Розпорядчий документ про облікову політику є головним внутрішнім документом, який встановлює сукупність принципів, методів і процедур, що використовує підприємство для складання та подання фінансової звітності.

На складання розпорядчого документа про облікову політику має звертати значну увагу керівництво підприємства, оскільки він не тільки забезпечує інформаційні потреби системи тактичного та стратегічного управління підприємством, але також є ефективним інструментом у господарських відносинах підприємства.

Важливим аспектом підготовки розпорядчого документа є узагальнення та вивчення нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку і фінансової звітності, які регламентують формування облікової політики. Через відсутність в Україні стандарту, що регулює питання вибору та розкриття облікової політики підприємства, під час визначення облікової політики спираються на такі головні нормативні акти:

- Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [1], в якому регулюються питання щодо визначення сутності облікової політики, принципів послідовності застосування підприємствами вибраної облікової політики; повноважень самостійного визначення підприємствами облікової політики; відповідальності за організацію бухгалтерського обліку на підприємстві;

- П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3], в якому наведено визначення облікової політики; визначення суттєвості інформації; принцип послідовності застосування підприємствами обраної облікової політики;

- П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [4], в якому регламентується підґрунтя зміни облікової політики; обставини, які не є змінами облікової політики; відображення змін облікової політики; порядок розкриття інформації у разі зміни в обліковій політиці; порядок розкриття загальної інформації про облікову політику в фінансовій звітності;

- Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» [2], в якому окреслені критерії та джерела формування облікової політики, оформлення прийнятої облікової політики, порядок розкриття облікової політики підприємства та її змін;

- Лист Міністерства фінансів України «Методичні рекомендації щодо суттєвості у бухгалтерському обліку і звітності» [5], в якому рекомендовано орієнтовні пороги суттєвості.

Формуючи облікову політику, потрібно закріпити документально методи оцінки, обліку і процедур. З метою формування грамотної облікової політики керівництво на етапі підготовки розпорядчого документа про облікову політику має сформулювати ставлення до наявних нормативно встановлених методів оцінки, обліку і процедур та виявити одноваріантні, багатоваріантні (варіативні) методи оцінки, обліку і процедур, а також факти господарської діяльності підприємства, норми щодо яких взагалі відсутні в системі нормативного регулювання.

Якщо підприємство визнає, що метод оцінки, обліку або процедура бухгалтерського обліку, встановлені нормативними документами, дають змогу підприємству достовірно і повно відобразити господарські операції, то такі одноваріантні методи є обов'язковими для всіх, тому до розпорядчого документа включати їх недоцільно, як імперативні для застосування підприємством норми.

Стосовно багатоваріантних методів оцінки, обліку і процедур законодавством України у листі Міністерства фінансів України «Про облікову політику» [5] визначено, що повноваження власника (власників) підприємства встановлювати облікову політику реалізується через визначення у

розпорядчому документі переліку методів оцінки, обліку і процедур, щодо яких нормативно-методична база передбачає більш ніж один їх варіант.

Оцінюючи чинні нормативні акти з бухгалтерського обліку і фінансової звітності, можна згрупувати методи оцінки, обліку і процедур, стосовно яких підприємства мають прийняти рішення під час формування облікової політики:

1. Методи оцінки, обліку і процедури, варіативність яких передбачена нормативними документами з бухгалтерського обліку та фінансової звітності вищих рівнів регулювання (П(С)БО).

2. Методи оцінки, обліку і процедур, опису яких немає у документах вищих рівнів регулювання (П(С)БО).

3. Методи оцінки, обліку і процедур, варіативність яких визначена нормативними документами з бухгалтерського обліку та фінансової звітності вищих рівнів регулювання (П(С)БО), але підприємство враховує особливості їх застосування, зважаючи на специфіку умов господарювання (галузевої належності, структури, видів діяльності, розмірів тощо).

4. Методи оцінки, обліку і процедур, які встановлені нормативними документами бухгалтерського обліку та фінансової звітності вищих рівнів регулювання (П(С)БО), але не дають змогу підприємству достовірно відобразити фінансовий стан та фінансові результати, тому підприємство застосовує інші методи оцінки, обліку і процедур.

5. Методи оцінки, обліку і процедур, варіативність яких зумовлена суперечностями і недосконалістю чинного законодавства з бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

6. Методи оцінки, обліку і процедур, варіативність яких зумовлена податковим законодавством.

Формуючи облікову політику для першої групи методів оцінки, обліку і процедур, варіативність яких передбачена нормативними документами з бухгалтерського обліку та фінансової звітності вищих рівнів регулювання (П(С)БО), підприємство здійснює вибір способів з декількох, які допускають законодавство і нормативні акти, що регламентують бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні.

При цьому доцільно наводити нормативне обґрунтування кожного вибраного методу оцінки, обліку і процедур, тобто треба вказувати, на підставі якого нормативного документа прийнято те чи інше положення з облікової політики.

Серед нормативно-правових документів, що регулюють ведення та організацію обліку в Україні, можна виділити кілька груп варіантних методів оцінки, обліку і процедур бухгалтерського обліку (див. таблицю).

Стосовно методів оцінки, обліку і процедур, не описаних у документах вищих рівнів регулювання (П(С)БО), необхідно зазначити, що в Україні законодавчо нерегульованим є питання формування облікової політики, якщо нормативні документи, що регламентують специфічні аспекти бухгалтерського обліку, відсутні. У Листі «Про облікову політику» [2] щодо таких випадків рекомендації не подані. Виходом із такої ситуації може бути дозвіл підприємствам у разі, якщо нормативно не встановлені методи оцінки, обліку і процедури, які дозволяють підприємству достовірно відобразити господарські операції, під час формування облікової політики підприємства застосовувати вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

Під час застосування до операцій, інших подій та умов вимог міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) мають враховувати послідовно: вимоги МСФЗ, у яких ідеться про подібні та пов'язані з ними операції, події та умови; визначення, критерії визнання та концепції оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат у Концептуальній основі.

Крім того, застосовуючи до таких операцій, інших подій та умов вимоги МСФЗ, треба враховувати найостанніші вимоги нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку і фінансової звітності, затверджені Міністерством фінансів України, та вимоги методичних рекомендацій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, розроблені на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в межах компетенції міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, відповідно до галузевих особливостей.

Як приклад методів оцінки, обліку і процедур, принципи яких визначені нормативними документами з бухгалтерського обліку та фінансової звітності вищих рівнів регулювання (П(С)БО), але підприємство стверджує про особливості їх застосування, зважаючи на специфіку умов

господарювання, можна навести калькулювання собівартості готової продукції, наданих послуг, виконаних робіт.

Методи оцінки, обліку і процедури, варіативність яких передбачена нормативними документами з бухгалтерського обліку та фінансової звітності

№	Характеристика	Коментар
Перша група	Здійснюється вибір одного варіанта з декількох альтернативних варіантів, які відносяться до однієї класифікаційної ознаки.	Періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів: за звітний місяць або на дату кожної операції. Методи обчислення величини резерву сумнівних боргів, який може визначитися за одним із методів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості або коефіцієнта сумнівності (підприємство вибирає один варіант з двох запропонованих нормативними актами).
Друга група	Вибір одного варіанта з декількох альтернативних варіантів, які складаються з двох і більше класифікаційних ознак. На вибір варіанта впливають додаткові чинники (масштаби діяльності підприємства, вид діяльності, тип виробництва тощо)	Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно вибирає форми його організації [1]: 1. Введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером. 2. Користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, що веде підприємницьку діяльність без створення юридичної особи. 3. Ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою. 4. Самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства. Підприємство має приймати рішення за етапами: спочатку вибирає групу варіантів за однією підставою класифікації, а потім вибирає варіант усередині обраної групи: 1. Підприємство приймає рішення щодо ведення обліку власними силами (варіанти 1 або 4) або сторонньою особою (варіант 2 або 3). 2. Визначається варіант з обраної групи варіантів.
Третя група	Вибір варіанта методів оцінки, обліку і процедур без умови обов'язкового вибору тільки одного	Підприємство може застосувати всі методи нарахування амортизації основних засобів, передбачених П(С)БО7 для кожного окремого об'єкта основних засобів або ж однорідної групи об'єктів.

Економічна сутність собівартості однакова для всіх підприємств та організацій, незалежно від виду діяльності або галузі (будівництво, виробництво, надання послуг тощо). Проте кожен вид діяльності або галузь має специфічні статті калькуляції, які має встановлювати облікова політика.

Як і у випадку з методами оцінки, обліку і процедур, опис яких не регулює законодавство, і стосовно яких в Україні відсутні рекомендації, щодо методів оцінки, обліку і процедур, які встановлені нормативними документами бухгалтерського обліку та фінансової звітності вищих рівнів регулювання (П(С)БО), але не дозволяють підприємству достовірно відобразити фінансовий стан та фінансові результати, підприємство застосовує інші методи оцінки, обліку і процедур, в Україні також відсутні рекомендації.

Тому якщо нормативно встановлені методи оцінки, обліку і процедури не дають підприємству змогу достовірно відобразити фінансовий стан, фінансові результати та грошові потоки підприємства, йому необхідно виробити і обґрунтувати відмінний від наявного метод оцінки, обліку і процедур. Але відступ від встановлених правил обліку має бути обґрунтований і розкритий в обліковій політиці та в примітках до річної фінансової звітності з урахуванням принципів бухгалтерського обліку.

У примітках до річної фінансової звітності треба розкривати факти незастосування правил бухгалтерського обліку, коли вони не дозволяють вірогідно відобразити фінансовий стан, фінансові результати та грошові потоки підприємства, з відповідним обґрунтуванням, тому що незастосування правил бухгалтерського обліку може розглядатися як ухилення від їх виконання і визнається порушенням законодавства. Застосування інших методів оцінки, обліку і процедур бухгалтерського обліку порівняно із загальновстановленими має бути аргументованим і обґрунтованим.

Облікова політика дає змогу урегулювати ситуацію, коли стосовно одного й того ж методу оцінки, обліку і процедур неможливо однозначно визначити правильність їх застосування, тому що їх трактують по-різному у різних нормативних актах з бухгалтерського обліку та фінансової звітності, тобто коли варіативність методів оцінки, обліку і процедур зумовлена суперечностями і недосконалістю чинного законодавства.

Для вирішення колізій в загальному випадку мають застосовуватися певні правила:

1. Якщо розходження мають акти, видані тим самим правотворчим органом, але в різний час, коли прийняття нового акта не супроводжувалось одночасним скасуванням застарілих актів з того ж питання, застосовується акт, виданий пізніше. Що стосується раніше виданих актів, то до приведення їх у відповідність з новим законом вони застосовуються в частині, що не суперечить цьому закону.

2. Якщо розходження мають загальний та спеціальний акт, який був прийнятий раніше і не скасований прийнятим пізніше загальним актом, перевагу віддають спеціальному акту.

3. Якщо є розходження в актах, виданих тим самим органом, але з різною юридичною силою, застосовують акт вищої юридичної сили.

4. Якщо розходження за змістом мають акти, які прийняли різні за ієрархією органи, застосовують норму, прийняту вищим органом.

Проте деякі протиріччя в нормативних актах з бухгалтерського обліку не можна усунути, навіть якщо скористатися наведеними правилами вирішення колізій. Так, при вирішенні протиріччя слід враховувати, що розподіл документів з бухгалтерського обліку між рівнями регламентації досить умовний і нормативно ніде не закріплений.

Підприємства-платники податків, вибираючи облікову політику з метою мінімізації розбіжності між принципами бухгалтерського обліку та вимогами податкового законодавства, мають виявити можливі податкові різниці ще на етапі складання розпорядчого документа. До того ж з метою закріплення розбіжностей між принципами бухгалтерського обліку та вимогами податкового законодавства підприємства в розпорядчому документі про облікову політику мають передбачити необхідність наведення у додатку до розпорядчого документа переліку видів постійних і тимчасових податкових різниць, що можуть існувати на підприємстві, та закріпити в розпорядчій частині наказу (розпорядження) про облікову політику додаткове роз'яснення щодо справляння податків, щоб уникнути непорозумінь з органами контролю.

Висновки. Облікова політика у межах підприємства є не тільки керівництвом з організації і ведення обліку з метою оптимізації облікового процесу, але й вагомим аргументом для вирішення господарських спорів. Проте значення облікової політики керівництвом підприємств та фахівців з бухгалтерського обліку недооцінює, що призвело до ситуації, коли далеко не на кожному підприємстві є відповідний розпорядчий документ.

Підприємства зобов'язані формувати облікову політику, тому складання розпорядчого документа про облікову політику має бути типовою управлінською дією підприємств. Повноваження щодо формування облікової політики надано виконавчим органам управління підприємством, без уточнення складу фахівців. Це підвищує вимоги до професійного рівня фахівців, відповідальних за складання розпорядчого документа, які повинні врахувати принципи та норми, встановлені законодавством з бухгалтерського обліку та фінансової звітності, з урахуванням реальних умов господарської діяльності підприємства.

1. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996 – XIV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zakon.rada.gov.ua. 2. Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.minfin.gov.ua. 3. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 № 87, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 21.06.1999

за № 391/3684 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.minfin.gov.ua. 4. П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 р. № 137, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 21.06.1999 р. за № 392/3685 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.minfin.gov.ua. 5. Лист Міністерства фінансів України «Методичні рекомендації щодо суттєвості у бухгалтерському обліку і звітності» від 29.07.2003 № 04230-04108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.minfin.gov.ua.

УДК 657.471

Ю.В. Пікуш, Л.М. Пилипенко
Національний університет “Львівська політехніка”

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ У СИСТЕМАХ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

© Пікуш Ю.В., Пилипенко Л.М., 2012

Розглянуто історичні етапи розвитку резервів, проаналізовано відмінності між поняттями “резерви”, “резервний капітал”, “фонд”, “регулятив”, “забезпечення”.

Considered historical stages of reserves, analyzed differences between the concepts “reserves”, “reserve capital”, “fund”, “regulatives”, “providing”.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Після реформування системи бухгалтерського обліку відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності в обліковій практиці з'явилося багато нових термінів, які науковці трактують по-різному. Саме це відбулося з резервами, сутність яких не має єдиного тлумачення, що призводить до хибного вибору як джерел формування резервів, так і напрямів їх використання. Наслідком розмитого тлумачення бухгалтерських термінів є хибне відображення об'єктів в системі бухгалтерського обліку. Багато теоретичних положень досліджень науковців є дискусійними щодо правильності використання таких понять, як “резерв”, “резервний капітал”, “фонд”, “регулятив”, “забезпечення”. Тому тема історичного розвитку резервів та дослідження поглядів різних науковців щодо відображення їх в бухгалтерському обліку є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню теорії, практики та методики формування та використання резервів присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Значна частина теоретичних досліджень науковців стосується питання сутності понять “резерв”, “резервний капітал”, “фонд”, “регулятив”, “забезпечення” та їхнього розмежування, що відображено у працях Й. Бетге, Ю.А. Вериги, М.О. Козлової, М.М. Орищенко, І. Й. Яремка та інших. Проте залишаються проблемні питання, які стосуються обліку резервів, їх визнання та відображення у бухгалтерському обліку, які потребують подальшого дослідження та удосконалення.

Мета статті полягає у дослідженні історичних підходів до формування резервів у бухгалтерському обліку.

Основний матеріал дослідження. З розвитком суспільно-економічних відносин будь-яке економічне поняття чи категорія з часом змінюється і трансформується. Вперше резерви були відображені в бухгалтерських балансах в кінці XIV – на початку XV ст. У дослідженні еволюції резервів у історичному аспекті, описаному в монографії Ю.А. Вериги та М.М. Орищенко, виділено такі історичні етапи їхнього розвитку.

1 етап (XIV – XVIII ст.) Виникнення резервів, їх практичне використання в обліку та звітності. У той час ще не існувало законодавчої бази, яка б регламентувала створення резервів, тому підприємства самостійно їх формували за рахунок одержаного прибутку. Для цього етапу